

12-1-2018

THE NOTION OF ASSESSMENT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

B Rajabov
Academy Ministry of the Interior

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy>

Part of the [Criminal Procedure Commons](#)

Recommended Citation

Rajabov, B (2018) "THE NOTION OF ASSESSMENT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS," *ProAcademy*. Vol. 1 : Iss. 4 , Article 5.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy/vol1/iss4/5>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in ProAcademy by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

Rajabov Baxtiyor Almaxmatovich¹
¹Academy Ministry of the Interior, Head of the
 Department, Docent, PhD in Law

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА ДАЛИЛЛАРГА БАҲО БЕРИШ ТУШУНЧАСИ

THE NOTION OF ASSESSMENT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. Мақолада жиноят процессида далилларга баҳо бериш тушунчаси илмий ва қиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилинган. Шу билан бирга, далилларга баҳо бериш тушунчасини такомиллаштириш бўйича тавсиялар илгари сурилган.

Abstract. В статье анализируются научные и сравнительно-правовые аспекты понятия оценки доказательств. Вместе с тем, вносятся рекомендации по совершенствованию определения понятия оценки доказательств.

Abstract. The article analyses the scientific and comparative-legal aspects of the notion of assessment of evidence. Besides, recommendations on improvement of the notion of assessment of evidence.

Таянч сўзлар: жиноят процессида далил, далилларга баҳо бериш, исбот қилиш, суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд, судья, алоқадорлик, мақбуллик, ишончлилик, етарлилик.

Ключевые слова: доказательства в уголовном процессе, оценка доказательств, доказывание, дознаватель, следователь, прокурор, суд, судья, относимость, допустимость, достоверность, достаточность.

Ключевые слова: evidence in criminal procedure, assessment of evidence, proving, investigator, prosecutor, court, judge, relevance, appropriate, available, sufficiency.

Жаҳонда жиноят ишлари бўйича судга қадар юритувни амалга оширувчи органлар фаолиятини ташкил этишнинг ҳуқуқий асосларини, амалий қўлланилишини ва натижаларини таҳлил этиш бу соҳада ўзининг ечимини кутаётган, процессуал назария ва суд-тергов амалиёти билан боғлиқ қатор комплекс муаммолар мавжудлигини кўрсатади¹. Жумладан, далилларни баҳолашни тартибга солувчи жиноят-процессуал қонунчилиги нормалари ва уларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ муаммоларнинг илмий ечимини топиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

«Баҳо бериш» тушунчасининг луғавий маъноси бирор кимса, нарса ёки воқеа-ҳодисанинг аҳамияти, қадри ҳақида фикр билдиришни англатади².

Далилларни баҳолаш — исботлаш жараёнининг энг муҳим элементи ҳисобланади. «Албатта, жиноят процессуал исботлашнинг барча тузилмавий элементлари ўртасида қандайдир у ёки бу даражада аниқ чегаралар ўтказиш қийин, кўпинча эса мумкин ҳам эмас. Чунки, уларнинг барчаси ўзаро мураккаб ва яқин ўзаро боғлиқликда бўлади ҳамда ягона исботлаш жараёнининг у ёки бу томонларини ифода этади»³.

Қайд этиш жоизки, «далиллар процесснинг барча босқичларида баҳоланади»⁴. Далилларни баҳолашдан кўзланган асосий мақсад — ишни қонуний, асосланган ва адолатли ҳал қилиш учун

аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар тўғрисидаги ҳақиқатни аниқлаш ҳисобланади.

Б.Миренский, А.Асамутдинов, Ж.Камалходжаевлар тўғри таъкидлаганидек, «далилларни баҳолаш тергов ва суд муҳокамасини мақсадга йўналган ҳолда юритиш, қонуний ва асосланган процессуал қарорлар қабул қилиш, жиноят қонунини тўғри қўллашнинг зарур шарти бўлиб хизмат қилади»⁵. «Далилларни баҳолаш иш бўйича процессуал қарор қабул қилиш учун замин ҳозирлайди. Баҳолашсиз далилларни тўплаш, тадқиқ этиш, хулосалар чиқариш ва тўғри процессуал қарор қабул қилиш жараёнини тасаввур қилиб бўлмайди»⁶.

Қонун чиқарувчи далилларни баҳолаш тушунчасига таъриф бериш масаласини эътибордан четда қолдирмаган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси (кейинги ўринларда — ЖПК) 95-моддаси (далилларга баҳо бериш) 1-қисмига мувофиқ, «суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд ишдаги барча ҳолатларни синчковлик билан, тўла, ҳар томонлама ва холисона кўриб чиқишга асосланган ҳолда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилиб ўзларининг ички ишончлари бўйича далилларга баҳо берадилар. Ҳар бир далил ишга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончлиги нуктаи назаридан баҳоланиши лозим»⁷.

Ўтган давр мобайнида ЖПКнинг ушбу норма-

сига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилмаганлиги боис, уни замонавий талаблар ва амалиёт эҳтиёжлари асосида такомиллаштириш зарурати юзага келган.

Тадқиқот жараёнида далилларни баҳолаш тушунчасининг мазмун-моҳияти муҳим саволлар воситасида чуқур илмий таҳлил қилинди.

Қайси субъектлар далилларга баҳо беради?

Бу савол далилларни баҳолаш тушунчасининг мазмун-моҳиятини ёритишда жиддий аҳамият касб этади.

Қиёсий-ҳуқуқий таҳлил натижаларининг далолат беришича, хорижий давлатларнинг жиноят-процессуал қонунчилигида далилларга баҳо берувчи субъектлар бўйича қуйидаги ёндашувларни кузатиш мумкин:

биринчи ёндашув: суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд (Россия Федерацияси ЖПК 88-моддаси 2-қисми⁸, Қозоғистон ЖПК 125-моддаси 2-қисми⁹);

иккинчи ёндашув: суриштирув органи ходими, терговчи, прокурор, **судья** (Арманистон ЖПК 127-моддаси 2-қисми¹⁰), суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд, **судья** (Тожикистон ЖПК 88-моддаси 1-қисми¹¹, Туркманистон ЖПК 136-моддаси 1-қисми¹²);

учинчи ёндашув: суриштирув органининг ваколатли мансабдор шахси, терговчи, прокурор, **ҳакамлар**, суд (Қирғизистон ЖПК 95-моддаси 2-қисми¹³);

тўртинчи ёндашув: **жиноий таъқиб органи**, суд (Беларусь ЖПК 105-моддаси 6-қисми¹⁴);

бешинчи ёндашув: **жиноий таъқиб органи вакили**, **судья** (Молдова ЖПК 101-моддаси 2-қисми¹⁵);

олтинчи ёндашув: терговчи, прокурор, **тергов судьяси**, суд (Украина ЖПК 94-моддаси 1-қисми¹⁶); еттинчи ёндашув: суд (Эстония ЖПК 61-моддаси 2-қисми¹⁷).

Ушбу таҳлиллар натижасида шундай хулосага келиш мумкинки, мамлакатимиз қонунчилигидан фарқли равишда хорижий давлатларда **далилларга баҳо берувчи субъектлар доирасига судья, жиноий таъқиб органи (вакили), ҳакамлар ҳам киритилган.**

Таҳлилларнинг кўрсатишича, илмий-назарий адабиётларда далилларга баҳо берувчи субъектлар бўйича қуйидаги ёндашувлар илгари сурилган:

биринчи ёндашув: суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд (З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова¹⁸, А.А.Прокопенко¹⁹, Ф.Янгиев²⁰);

иккинчи ёндашув: суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд, **судья** (Б.А.Миренский²¹, Ф.В.Чирков²², С.А.Зайцева²³);

учинчи ёндашув: суриштирувчи, терговчи, прокурор, **судья** (Б.Т.Акрамходжаев²⁴, Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров²⁵);

тўртинчи ёндашув: исботлаш субъектлари (Я.В.Жданова)²⁶;

бешинчи ёндашув: жиноят-процессуал билиш субъектлари (Ю.Ю.Воробьева²⁷).

Кўриниб турибдики, мутахассислар томонидан далилларга баҳо берувчи субъектлар доираси (Б.А.Миренский, Ф.В.Чирков, С.А.Зайцева, Ю.Ю.Воробьева, Я.В.Жданова) ва тор (Б.Т.Акрамходжаев, Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров) кенг маънода талқин қилинган. Аҳамиятли томони, мутахассислар (Б.А.Миренский, Ф.В.Чирков, С.А.Зайцева, Б.Т.Акрамходжаев, Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров)нинг далилларга баҳо берувчи субъектлар доирасига судьяни ҳам қўшганлиги қўллаб-қувватланишга лойиқ фикр ҳисобланади.

Таъкидлаш ўринлики, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 95-моддаси 1-қисмида суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд далилларга баҳо бериши қайд этилган²⁸. Юқорида келтирилган илгор хориж (Арманистон, Молдова, Украина, Тожикистон, Туркманистон) тажрибаси ва мутахассисларнинг илмий асосланган қарашларига асосланиб, миллий хусусиятларни инобатга олган ҳолда, ЖПКнинг ушбу нормасида **судьяни ҳам белгилаш орқали далилларга баҳо берувчи субъектлар доирасини кенгайтиришни** таклиф этамиз.

Ҳар бир далил қандай мезонлар бўйича баҳоланиши лозим?

Қиёсий-ҳуқуқий таҳлил натижаларидан аён бўлишича, хорижий давлатларнинг жиноят-процессуал қонунчилигида далилни баҳолаш мезонлари бўйича қуйидаги ёндашувлар мустаҳкамланган:

биринчи ёндашув: далилнинг тааллуқчилиги, мақбуллиги, ишончилиги (Беларусь ЖПК 105-моддаси 1-қисми²⁹, Россия Федерацияси ЖПК 88-моддаси 1-қисми³⁰, Украина ЖПК 94-моддаси 1-қисми³¹, Қирғизистон ЖПК 95-моддаси 1-қисми³², Қозоғистон ЖПК 125-моддаси 1-қисми³³), далилнинг алоқадорлиги, мақбуллиги, ишончилиги (Тожикистон ЖПК 88-моддаси 1-қисми³⁴);

иккинчи ёндашув: далилнинг дахлдорлиги, мақбуллиги (Арманистон ЖПК 127-моддаси 1-қисми³⁵), далилнинг тааллуқчилиги, мақбуллиги (Туркманистон ЖПК 136-моддаси 1-қисми³⁶);

учинчи ёндашув: далилнинг **жиноят ишида аҳамиятга эгаллиги**, мақбуллиги ва ишончилиги (Грузия ЖПК 82-моддаси 1-қисми³⁷);

тўртинчи ёндашув: далилнинг ўринлиги, **аҳамиятлилиги**, мақбуллиги ва ишончилиги (Молдова ЖПК 101-моддаси 1-қисми³⁸);

бешинчи ёндашув: далилнинг тегишлилиги, **имкониятлари**, ишончилиги (Озарбайжон ЖПК 145-моддаси 1-қисми³⁹).

Ушбу таҳлиллар натижасида шундай хулосани илгари суриш мумкинки, мамлакатимиз қонун-

чилигидан фаркли равишда хорижий давлатларда ҳар бир далил **аҳамиятлилиги, имкониятлари нуктаи назаридан ҳам баҳоланиши** белгиланган.

Таҳлилларнинг кўрсатишича, илмий-назарий адабиётларда далилни баҳолаш мезонлари бўйича қуйидаги ёндашувлар илгари сурилган:

биринчи ёндашув: далилнинг ишга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги (Б.Т.Акрамходжаев⁴⁰, Б.Миренский, А.Асамутдинов, Ж.Камалходжаев⁴¹, Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров⁴²);

иккинчи ёндашув: далилнинг ишга алоқадорлиги, мақбуллиги, ишончлилиги ва **етарлилиги** (З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова⁴³);

учинчи ёндашув: далилнинг ишга алоқадорлиги, мақбуллиги, **аҳамиятлилиги** ва жиноят иши бўйича исбот қилиш предметига кирувчи ҳолатларни аниқлаш учун **етарлилиги** (Б.А.Миренский⁴⁴);

тўртинчи ёндашув: далилнинг **аҳамиятлилиги**, мақбуллиги ва ишончлилиги (Я.В.Жданова⁴⁵);

бешинчи ёндашув: далилнинг **аҳамиятлилиги**, мақбуллиги, ишончлилиги ҳамда жиноят ишининг аҳамиятли ҳолатлари ва фактларини аниқлаш учун **етарлилиги** (А.А.Прокопенко⁴⁶);

олтинчи ёндашув: далилнинг **нисбийлиги**, мақбуллиги, ишончлилиги ва **етарлилиги** (Ф.В.Чирков⁴⁷);

еттинчи ёндашув: далилнинг **нисбийлиги**, мақбуллиги, ишончлилиги, **етарлилиги** ва ўзаро боғланганлиги (С.А.Зайцева⁴⁸);

саккизинчи ёндашув: далилнинг ишончли-ишончли эмаслиги, унда акс этган фактнинг исботланган-исботланмаганлиги (Ш.Х.Иномжонов⁴⁹);

тўққизинчи ёндашув: далилнинг ишончлилиги, кучи, иш бўйича хулосалар учун асос бўлиб хизмат қилишга лойиқлиги (Е.Н.Никифорова⁵⁰).

Мутахассислар (З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова, Б.А.Миренский, А.А.Прокопенко, Ф.В.Чирков, С.А. Зайцева)нинг далилни баҳолаш мезонларига унинг етарлилигини ҳам қўшиш борасидаги қарашларига қўшила олмаймиз. Чунки, далилнинг етарлилиги жиноят иши бўйича далилни эмас, балки далиллар мажмуини баҳолаш мезони ҳисобланади. Бу бўйича қуйироқда батафсил тўхталиб ўтамиз.

Мутахассислар (Б.А.Миренский, Я.В.Жданова, А.А.Прокопенко)нинг далилнинг аҳамиятлилигини далилни баҳолаш мезонларига қўшиш борасидаги қарашларини қўллаб-қувватлаймиз. Чунки, ушбу мезоннинг белгиланиши жиноят иши бўйича барча далилларга, айниқса аҳамиятга эга бўлмаган далилларга баҳо беришдек ортиқча ишнинг олдини олади.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 95-моддаси 1-қисмида ҳар бир далил ишга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуктаи назаридан баҳоланиши лозимлиги қайд этилган⁵¹. Юқорида келтирилган илғор хориж (Гру-

зия, Молдова) тажрибасига асосланиб, миллий хусусиятларни инобатга олган ҳолда, ЖПКнинг ушбу нормасида **ҳар бир далилнинг аҳамиятлилиги нуктаи назаридан ҳам баҳоланишини белгилаш орқали далилларни баҳолаш мезонларини кенгайтиришни таклиф** этамиз.

Далиллар мажмуи қандай мезонлар бўйича баҳоланиши лозим?

Қиёсий-ҳуқуқий таҳлил натижаларининг кўрсатишича, хорижий давлатларнинг жиноят-процессуал қонунчилигида далиллар мажмуини баҳолаш мезонлари бўйича қуйидаги ёндашувлар қайд этилган:

биринчи ёндашув: далиллар мажмуи — ишни ҳал қилиш учун **етарлилиги** нуктаи назаридан баҳоланиши керак (Арманистон ЖПК 127-моддаси 1-қисми⁵², Туркменистон ЖПК 136-моддаси 1-қисми⁵³);

иккинчи ёндашув: **тўпланган барча** далилларнинг мажмуи — жиноят ишини ҳал қилиш учун **етарлилиги** нуктаи назаридан баҳоланиши керак (Россия Федерацияси ЖПК 88-моддаси 1-қисми⁵⁴, Тожикистон ЖПК 88-моддаси 1-қисми⁵⁵, Қирғизистон ЖПК 95-моддаси 1-қисми⁵⁶, Қозоғистон ЖПК 125-моддаси 1-қисми⁵⁷);

учинчи ёндашув: далиллар мажмуи — дастлабки терговни тамомлаш ва жиноят иши бўйича суд муҳокамасини ҳал қилиш учун **етарлилиги** нуктаи назаридан баҳоланиши керак (Беларусь ЖПК 105-моддаси 1-қисми⁵⁸);

тўртинчи ёндашув: далиллар мажмуи — далилларнинг **таққослана олиши** нуктаи назаридан баҳоланиши керак (Молдова ЖПК 101-моддаси 1-қисми⁵⁹);

бешинчи ёндашув: жиний таъкиб бўйича **тўпланган барча** далиллар — уларнинг мажмуи айбловни ҳал этиш учун **етарлилиги** бўйича баҳоланиши керак (Озарбайжон ЖПК 145-моддаси 1-қисми⁶⁰);

олтинчи ёндашув: тўпланган далиллар мажмуи — процессуал қарорни тўғри қабул қилиш учун **етарлилиги** ва **алоқадорлиги** нуктаи назаридан баҳоланади (Украина ЖПК 94-моддаси 1-қисми⁶¹).

Аксарият давлатлар (Арманистон, Беларусь, Туркменистон, Россия Федерацияси, Озарбайжон, Тожикистон, Украина, Қирғизистон, Қозоғистон)да далилларнинг етарлилиги далиллар мажмуини баҳолаш мезони сифатида белгиланган. Айрим давлатларда далилларнинг таққослана олиши (Молдова), далилларнинг алоқадорлиги (Украина) далиллар мажмуини баҳолаш мезони сифатида қайд этилган.

Шунингдек, муҳокама қилинаётган масала аксарият давлатлар (Россия Федерацияси, Озарбайжон, Тожикистон, Қирғизистон, Қозоғистон)да далиллар мажмуини эмас, балки **тўпланган барча** далиллар мажмуини баҳолаш сифатида аниқлаштирилганлигини эътироф этиш жоиз.

Таҳлилларнинг кўрсатишича, илмий-назарий адабиётларда далиллар мажмуини баҳолаш мезонлари бўйича қуйидаги ёндашувлар илгари сурилган:

биринчи ёндашув: далилларнинг процессуал қарор қабул қилиш учун **етарлилиги** (Б.Т.Акрамходжаев⁶², Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров⁶³);

иккинчи ёндашув: далилларнинг жиноят иши ҳақиқий ҳолатларини аниқлаш учун **етарлилиги** (Б.Миренский, А.Асамутдинов, Ж.Камалходжаев⁶⁴);

учинчи ёндашув: далилларнинг жиноят иши бўйича муҳим процессуал қарорлар ва ишончли хулосалар қабул қилиш учун **етарлилиги** (Я.В.Жданова⁶⁵);

тўртинчи ёндашув: **етарли бўлган** далиллар мажмуининг аҳамиятлиги, ишончлилиги, мақбуллиги ва предметиға мос келиши (Ю.Ю.Воробьева⁶⁶).

Кўриниб турибдики, далилларнинг етарлилиги далиллар мажмуини баҳолаш мезони эканлиги умумэтироф этилган. Биз ҳам ушбу фикрга қўшиламыз.

Қайд этиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг далилларни баҳолаш тушунчасига тавсиф берилган нормаси (95-моддаси)да⁶⁷ далиллар мажмуини баҳолаш мезонлари белгиланмаган. Қонун нормасидаги мавжуд бўшлиқни бартараф этиш мақсадида, миллий хусусиятларни инobatга олган ҳолда, юқорида келтирилган илғор хориж (Арманистон, Беларусь, Молдова, Озарбайжон, Россия Федерацияси, Туркменистон, Тожикистон, Украина, Қирғизистон, Қозоғистон) тажрибасига асосланиб, ЖПК 95-модда-

си 1-қисмини «Жиноят иши бўйича тўпланган барча далиллар мажмуи ишни ҳал қилиш учун етарлилиги нуқтаи назаридан баҳоланиши керак», деган норма билан тўлдиришни таклиф этамыз.

Таъкидлаш ўринлики, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 95-моддаси 5-қисмида исботланиши керак бўлган барча ва ҳар бир ҳолатнинг ҳақиқийлигини сўзсиз тасдиқловчи ишга оид барча ишончли далиллар тўпланган бўлса, уларнинг жами ишни ҳал қилиш учун етарли деб ҳисобланиши мустаҳкамланган⁶⁸. Қонуннинг ушбу нормаси ҳам далиллар мажмуи етарлилик нуқтаи назаридан баҳоланишини талаб этади.

Аксарият мутахассислар ушбу нуқтаи назарни қўллаб-қувватлашади. Хусусан, Б.Т.Акрамходжаев «далилларни баҳолашда қуйидаги уч хоссага — далилларнинг мақбуллиги, ишончлилиги ва етарлигига эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқ»⁶⁹, деб ҳисоблайди. З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлагановаларнинг фикрига кўра, «терговчи, прокурор ва суд далилларга баҳо беришда уларнинг зарур белгиларини ўзида муҳим эътибор қаратилиши инobatга олишлари керак: алоқадорлик; мақбуллик; ишончлилик; етарлилик»⁷⁰.

Шу ўринда яна бир масалага эътибор қаратиш лозим. ЖПК 187-моддаси (эксперт хулосасини баҳолаш)нинг 1-қисмига кўра, эксперт хулосаси терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси, суриштирувчи, терговчи ёки суд томонидан жиноят иши ёки терговга қадар текширув материаллари бўйича тўпланган бошқа далиллар билан биргаликда унинг илмий асосланганлиги ва экспертиза ўтказиш учун

1.Mirazov D.M. Dastlabki tergov idoralari faoliyati ustidan kontrol' va nazoratni takomillashtirishning nazariy, tashkiliy va protsessual jihatlar: Doktorlik dissertatsiyasi avtoreferati. —Т.,[^]2016. - B. 5.

2.O'zbek tilining izoxdi lugati: 80 000 dan ortik suz va suz birikmasi. J. I. - T.: «O'zbekistan milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. — B. 194.

3.Jinoyat protsessi. Umumiy kiem: Darslik / Mualliflar jamoasi. - T : Yangi asr avlodi, 2002. - B. 184.

4.O'zbekistan Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A.Mirenskiy, A.X.Raxmonkulov, D.Kamalxodjaev, V.V. Kadirova va boshk. ~T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.

5.Mirenskiy B., Asamutdinov A., Kamalxodjaev J. Jinoyat protsessida dalillar nazariyasi muammolari: Darslik. -T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2002. - B. 42.

6.Yangiev R. Isbot kilish instituta // M1r://1tidid`igs11.i2/i2/ujyeW/5549 (XUKUK va burch jurnali).

7.O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan x'lati) // ITTr://1ex.ig (O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi)

8.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 18 dekabrya 2001 goda (Po sostoyaniyu na 30.10.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

9.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Respubliki Kazaxstan ot 4 iyulya 2014 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // M1r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

10.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Respubliki Armeniya ot 1 sentyabrya 1998 goda (Po sostoyaniyu na 30.03.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

11.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Respubliki Tadjikistan ot 3 dekabrya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 17.05.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

12.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Turkmenistana ot 18 aprelya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 09.06.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

13.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Kirgizskoy Respubliki ot 2 fevralya 2017 goda (Po sostoyaniyu na 10.11.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

14.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Respubliki Belarus' ot 16 iyulya 1999 goda (Po sostoyaniyu na 08.01.2018) // M1r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

15.Ugolvno-protsessual'niy kodeks Respubliki Moldova ot 14 marta 2003 goda (Po sostoyaniyu na 23.03.2018) // M1r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel`stvo stran SNG).

белгиланган барча процессуал қоидаларга риоя этилганлиги нуқтаи назаридан баҳоланади.

ЖПК 81-моддаси (далилларнинг турлари)да ижтимоий хавfli қилмишнинг юз берган-берманглигини, шу қилмишни содир этган шахснинг айбли-айбсизлигини ва ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга молик бошқа ҳолатларни суриштирувчининг, терговчининг ва суднинг қонунда белгиланган тартибда аниқлашига асос бўладиган ҳар қандай ҳақиқий маълумотлар жиноят иши бўйича далил ҳисобланиши, бу маълумотлар гувоҳнинг, жабрланувчининг, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг кўрсатувлари, экспертнинг хулосаси, ашёвий далиллар, овозли ёзувлар, видеоёзувлар, кинотасвир ва фотосуратлардан иборат материаллар, тергов ва суд ҳаракатларининг баённомалари ва бошқа ҳужжатлар билан аниқланиши белгиланган.

Кўришиб турибдики, **айрим далиллар, хусусан, эксперт хулосаси илмий асосланганлиги ва процессуал қоидаларга риоя этилганлиги** мезонлари бўйича баҳоланади.

Далилларга баҳо беришда қонунга амал қилинадими ёки ҳуқуқий онгга?

Муҳокама қилинаётган масаланинг мунозарали жиҳатларидан яна бирини шу савол воситасида ёритиш мумкин.

Аксарият мутахассислар (Б.Т.Акрамходжаев⁷¹, Д.М.Миразов, И.Э.Хожаназаров, Ш.Н.Бердияров⁷²) далилларга баҳо беришда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилинади, деб ҳисоблайди.

Айрим мутахассислар эса, далилларга баҳо беришда мантиқ ва ҳуқуқ меъёрларига (З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова⁷³) ёки қонун, мантиқ

ва ҳуқуқий виждонга (Я.В.Жданова⁷⁴) амал қилинади, деган фикрни илгари суришган.

Миллий қонунчиликда ҳам ушбу мутахассислар қарашларига мос ёндашув белгиланган. Хусусан, ЖПК 95-моддаси 1-қисмида суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд ишдаги барча ҳолатларни синчковлик билан, тўла, ҳар томонлама ва холисона кўриб чиқишга асосланган ҳолда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилиб ўзларининг ички ишончлари бўйича далилларга баҳо бериши қайд этилган⁷⁵.

Ушбу норманинг далилларга баҳо беришда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилиш мазмунидаги қисмини такомиллаштиришга эҳтиёж мавжуд, деб ҳисоблаймиз.

Ўйлашимизча, далилларга баҳо беришда ҳуқуқий онгга амал қилишнинг қонунда белгиланиши қонунийлик принципи талабларига жавоб бермайди. ЖПКнинг 11-моддасида мустақамланган қонунийлик принципа мувофиқ, судья, прокурор, терговчи, суриштирувчи, химоячи, шунингдек жиноят ишини юритишда иштирок этувчи барча шахслар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, ушбу Кодекс ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонунларига аниқ риоя этишлари ва уларнинг талабларини бажаришлари шарт. Қонунларни аниқ бажаришдан ва уларга риоя қилишдан ҳар қандай чекиниш, қандай сабабларга кўра юз берганидан қатъи назар, жиноят процессида қонунийликни бузиш ҳисобланади ва белгиланган жавобгарликка сабаб бўлади⁷⁶.

Ваҳоланки, ҳуқуқий онгнинг аниқ меъёрини норматив-ҳуқуқий ҳужжатда белгилаш деярли имконсиз масала ҳисобланади. Фикримизни қуйи-

1. Uголовno-protseccual`nyy kodeks Estonii ot 12 fevralya 2003 goda (Po sostoyaniyu na 01.01.2017) // NNrz:// VIII/m1ed1z1a1yupPpe.ogd/s1ositep1z/zes1:yup/spgtpa1-sos1ez_(Besplatnaya onlaynovaya zakonodate1`naya baza dannix).
2. Inogomjonova Z.F., Tulaganova G.Z. Jinoyat protsessi muammolari: O`quv qo`llanma . -T.: TDYUI, 2006. - B. 94.
3. Prokopenko A.A. Otsenka dokazatel`stv v xode rassmotreniya ugovovnogo delasudom pervoy instantsii: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Krasnodar, 2009. — S. 14.
4. Yangiev R. Isbot kilish institut // M1r://1pidid`igs1ti2i2u1yeW//5549 (XUKUK va burch jurnali)
5. O`zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik / B.A.Mirenskiy, A.X. Raxmankulov, J.Kamalxodjaev, V.V.Krdirova. —T.: O`zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2004. B. 139.
6. Chirkov F.V. Otsenka dokazatel`stv v xode okonchaniya predvaritel`nogo sledstviya: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Krasnodar, 2012. — S. 9-10.
7. Zaytseva S.A. Otsenka dokazatel`stv v rossiyskom ugovovnom protsesse: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Saratov, 1999. — S. 8.
8. O`zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A. Mirenskiy, A.X. Raxmonkulov, D.Kamalxodjaev, V.V.Kadirova va boshk. ~ T.: O`zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.
9. Jinoyat protsessi: O`quv qo`llanma /D.M.Mirzov, I.E.Xojanazarov, SH.N.Berdiyarov. : O`zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. - B. 110-112.
10. Jdanova YA.V. Problemi veroyatnogo i dostovernogo v ugovovno-protseccual`nom dokazivaniy i ix vliyanie na prinyatie otde1`nix protseccual`nix resheniy sledovatelem:
11. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Ijevsk, 2004. —S. 7-11.
12. Vorob`eva YU.YU. Sovremennye problemi protsessa dokazivaniya v rossiyskom ugovovnom sudoproizvodstve: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk: — Orenburg, 2006. — S. 8. ^O`zbekistan Respublikasining Jinoyat-protseccual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan xolati) // 1p11r://1ex.i2 (O`zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma`lumotlari milliy bazasi).
13. Ugovovno-protseccual`nyy kodeks Respubliki Belarus` ot 16 iyulya 1999 goda (Po sostoyaniyu na 08.01.2018) // 1p11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodate1`stvo stran SNG).
14. Ugovovno-protseccual`nyy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 18 dekabrya 2001 goda (Po sostoyaniyu na 30.10.2018) // 1p11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodate1`stvo stran SNG).
15. Ugovovnyy protseccual`nyy kodeks Ukraini ot 13 aprelya 2012 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodate1`stvo stran SNG).

даги қиёсий-ҳуқуқий таҳлил ҳам тасдиқлайди:

далилларга баҳо беришда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилинади (Ўзбекистон Республикаси ЖПК 95-моддаси 1-қисми⁷⁷);

далилларга баҳо беришда қонунга амал қилинади (Арманистон ЖПК 127-моддаси 2-қисми⁷⁸, Молдова ЖПК 101-моддаси 2-қисми⁷⁹, Туркменистон ЖПК 136-моддаси 1-қисми⁸⁰, Украина ЖПК 94-моддаси 1-қисми⁸¹, Қирғизистон ЖПК 95-моддаси 2-қисми⁸², Қозоғистон ЖПК 125-моддаси 2-қисми⁸³).

Қонунийлик принципига ва илғор хориж (Арманистон, Молдова, Туркменистон, Украина, Қирғизистон, Қозоғистон) тажрибасига асосланган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси ЖПК 95-моддаси 1-қисмидаги «қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилиб» деган жумлани «қонунга амал қилиб» деган таҳрирда баён этишни таклиф этамиз. Албатта, ушбу таклифимиз далилларга баҳо беришда фақат қонунга амал қилинишини таъминлашга хизмат қилади.

Далилларни баҳолаш фақатгина далилларнинг қийматини, мақбуллигини, ишончилигини ва бошқа хусусиятларини аниқлаш бўйича мантиқий операция бўлмасдан, балки ана шундай хулосаларнинг шаклланиш жараёни ҳам ҳисобланади⁸⁴.

Далилларни баҳолашни исботлашнинг яқунловчи элементи сифатида ажратиш унинг исботлаш жараёни тузилмасидаги асл ролини тўлиқ маънода акс эттирмайди. Чунки, И.И.Белохортов тўғри таъкидлаганидек, «далилларни баҳолаш исботлашнинг бутун жараёни давомида амалга оширилади»⁸⁵.

«Далилларни баҳолаш фақатгина уларнинг хусусиятларини билиш билан чекланмайди, чунки билиш ва баҳолаш ўзининг мазмунига кўра бир хил эмас. Баҳолаш фақатгина билим бўлмасдан, балки объектга нисбатан у тўғрисидаги фикр кўринишидаги муносабатдир. Терговчининг исботловчи ахборотга муносабати унинг қийматли (мазмунли) баҳоланиши давомида шаклланади»⁸⁶.

Таъкидлаш жоизки, далилларни баҳолаш, худди далилларни тўплаш, текшириш сингари, исбот қилишнинг мустақил элементидир. Шу боис, далилларни текшириш ва баҳолашни ўзаро фарқлаш зарурати юзага келади. А.В.Руденконинг таъбири билан айтганда, «исбот қилишнинг бу икки элементини фақат битта аломат бўйича ажратиш мумкин: далилларни баҳолаш – бу алоҳида фикрлаш қобиляти бўлиб ҳисобланади, далилларни текшириш бўйича фаолият эса фикрлашдан ташқари, амалий жиҳатга ҳам эгадир. Далилларни текшириш натижалари баҳоланиши лозим бўлади. Текширилаётган далилларни мазмунан тасдиқлаш текширилаётган далилларда мавжуд бўлган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларга айнан ўхшаш бўлган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотлар қўлга киритилган вақтда амалга ошади»⁸⁷.

Шу ўринда «далилларга баҳо бериш» ва «далилларни баҳолаш» тушунчаларининг фарқли жиҳатларини ёритиб ўтиш жоиз. Э.Х.Нарбутаев тўғри таъкидлаганидек, «тўпланган далилларни баҳолаш орқали уларнинг ишга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончилиги текширилади. Аммо далилларга баҳо бериш билан далилларни ба-

- 1.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Kazaxstan ot 4 iyulya 2014 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // G|11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- 2.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Tadjikistan ot 3 dekabrya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 17.05.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG)-
- 3.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Armeniya ot 1 sentyabrya 1998 goda (Po sostoyaniyu na 30.03.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- 4.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Turkmenistana ot 18 aprelya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 09.06.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- 5.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Moldova ot 14 marta 2003 goda (Po sostoyaniyu na 23.03.2018) // 611r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- 6.Ugolovno-protsessual'niy kodeks Azerbaydjanskoj Respubliki ot 14 iyulya 2000 goda (Po sostoyaniyu na 01.12.2017) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- 7.O'zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A.Mirenskiy, A.X.Raxmonkulov, D.Kamalxodjaev, V.V.Kadirova va boshk. ~ T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.
- 8.Mirenskiy B., Asamutdinov A., Kamalxodjaev J. Jinoyat protsessida dalillar nazariyasi muammolari: Darslik.- T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2002. - B. 42.
- 9.Jinoyat protsessi: O'quv qo'llanma / D.M.Mirazov, I.E.Xojanazarov, SH.N.Berdiyarov. - T O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. - B. 110-112.
- 10.Inogomjonova Z.F., Tulaganova G.Z. Jinoyat protsessi muammolari: O'quv qo'llanma. - T.: TDYUI, 2006. - B. 94.
- 11.O'zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A. Mirenskiy, A.X.Raxmonkulov, J.Kamalxodjaev, V.V.Krdirova. —T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2004. - B. 139.
- 12.Jdanova YA.V. Problemi veroyatnogo i dostovernogo v ugolovno-protsessual'nom dokazivanii i ix vliyanie na prinyatie otdel' nix protsessual' nix resheniy sledovatelem:
- 13.Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Ijevsk, 2004. — S. 7-11.
- 14.Prokopenko A.A. Otsenka dokazatel'stv v xode rassmotreniya ugolovnogogo delasudom pervoy instantsii: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Krasnodar, 2009. —S. 14.
- 15.Chirkov F.V. Otsenka dokazatel'stv v xode okonchaniya predvaritel'nogo sledstviya: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Krasnodar, 2012. — S. 9-10.
- 16.Zaytseva S.A. Otsenka dokazatel'stv v rossiyskom ugolovnom protsesse: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. —Saratov, 1999. —S. 8.

ҳолаш айнан бир хил эмас. Зотан, тўпланган маълумотларга далил деб ҳисобланиши нуқтаи назаридан баҳо берилади. Агарда маълумот жиноят иши учун аҳамиятли бўлган ҳолатлар ҳақидаги ҳулосаларни тасдиқловчи, рад этувчи ёки шубҳа остига олувчи фактлар, нарсалар тўғрисида ёхуд белгиланган тартибда тўпланган ва ЖПКнинг далилларни процессуал жиҳатдан расмийлаштиришга доир моддаларида назарда тутилган шартларга ва ҳақиқатга мувофиқ бўлса, далил деб ҳисобланади.

Ишга алоқадор, мақбул ва ишончли далиллар мажмуи шахснинг айбли-айбсизлигини исботлаши нуқтаи назаридан баҳоланади. Қонун чиқарувчи далилларни баҳолашни суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг виждонига ҳавола қилади, яъни ишдаги барча ҳолатларни синчковлик билан, тўла, ҳар томонлама ва ҳолисона кўриб чиқишга асосланган ҳолда қонунга ва ҳуқуқий онгга амал қилиб, ўзларининг ички ишончлари бўйича далилларни баҳолашни тавсия этади. Аммо шу билан бирга, далиллар нафақат текшириш, балки тўплаш жараёнида ҳам баҳоланади. Чунки тергов ҳаракатлари ижтимоий хавфли қилмиш юз берган-бермаганлигини ва шу қилмишни содир этган шахснинг айбли-айбсизлигини аниқлашга оид маълумотларни олиш учун юритилади. Бу эса, ушбу мақсадда шахсга айб эълон қилиб, дастлабки терговни тамомлаб ишни судга юборишга далилларнинг етарлилиги, етарли бўлмаса қўшимча далиллар тўплаш зарурлиги ёки тўпланган далиллар шахсни содир этилган жиноятга дахлдор ёхуд унинг қилмишида жиноят-

нинг таркиби мавжуд эмаслигини, шунингдек жиний ҳодиса юз берган-бермаганлигини аниқлашда уларни виждонан баҳолашни тақозо этади»⁸⁸.

Мутахассислар ўртасида ўтказилган анкета-сўровда ЖПК 95-моддаси 1-қисмини такомиллаштириш бўйича ишлаб чиқилган таклифлар респондентларнинг 89 фоизи томонидан маъқулланган.

Шунингдек, тадқиқот жараёнида ушбу таклифлар бўйича экспертларнинг фикр-мулоҳазалари ҳам ўрганилди. Хусусан, юридик фанлар доктори Д.М.Миразовнинг таъкидлашича, «ҳар бир далилнинг ишга алоқадорлиги, мақбуллиги, ишончлилиги, етарлилиги, илмий асосланганлиги ва процессуал қоидаларга риоя этилганлиги нуқтаи назаридан баҳоланиши нафақат жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини такомиллаштиришга, балки фуқароларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларининг ишончли ҳимоясини янада кучайтиришга хизмат қилади».

Юридик фанлар номзоди Б.Н.Рашидовнинг эътирофи этишича, «ҳар бир далилнинг аҳамиятлиги нуқтаи назаридан ҳам баҳоланишини қонунда белгиланиши далилларни баҳолаш мезонларини сифат жиҳатдан кучайтиради. Шунингдек, жиноят ишини юритишда тезкорликни таъминлашга, мавжуд куч ва воситалардан янада оқилона фойдаланилишига самарали ҳисса қўшади».

Юридик фанлар доктори И.Ю.Фазиловнинг фикрига кўра, «далиллар мажмуини баҳолаш мезонларини қонунда мустаҳкамланиши жиноят иши бўйича дастлабки терговни тамомлаш ва суд

1. Inomjonov SH.X. Dalillar nazariyasi muammolari: 9k,uv qo'llanma . -T.: TDYUI, 2006. - B. 27-28;
2. Jinoyat protsessi. Umumiy kiem: Darslik / Mualliflar jamoasi. - T.: Yangi asr avlodi, 2002. - B. 184.
3. O'zbekistan Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan klati) // 511r://1ex.i2 (O'zbekistan Respublikasi Qonun xujjatlar ma'lumotlari milliy bazasi).
4. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Armeniya ot 1 sentyabrya 1999 goda (Po sostoyaniyu na 30.03.2018) // M1r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
5. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Turkmenistana ot 18 aprelya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 09.06.2018) // 511r://`aze.zrt1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
6. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 18 dekabrya 2001 goda (Po sostoyaniyu na 30.10.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG)-
7. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Tadjikistan ot 3 dekabrya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 17.05.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
8. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Kirgizskoy Respubliki ot 2 fevralya 2017 goda (Po sostoyaniyu na 10.11.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
9. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Kazaxstan ot 4 iyulya 2014 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // 611r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
10. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Belarus` ot 16 iyulya 1999 goda (Po sostoyaniyu na 08.01.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
11. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Respubliki Moldova ot 14 marta 2003 goda (Po sostoyaniyu na 23.03.2018) // 611r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
12. Ugolovno-protsessual'niy kodeks Azerbaydjanskoy Respubliki ot 14 iyulya 2000 goda (Po sostoyaniyu na 01.12.2017) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
13. Ugolovniy protsessual'niy kodeks Ukraini ot 13 aprelya 2012 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // 511r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
14. O'zbekistan Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A.Mirenskiy, A.X.Rax,monk,upov, D.Kamalxodjaev, V.V. Kadirova va boshk., -T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.
15. Jinoyat protsessi: Uk,uv qo'llanma / D.M.Mirazov, I.E.Xojanazarov, SH.N.Berdiyarov. -T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. - B. 110-112.
16. Mirenskiy B., Asamutdinov A., Kamalxodjaev J. Jinoyat protsessida dalillar nazariyasi muammolari: Darslik. -T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2002. - B. 42.

муҳокамасини ҳал қилишда процессуал қарорларни тўғри қабул қилиш механизмларини такомиллаштиришга хизмат қилади.

Мақолада баён этилган фикр-мулоҳазаларни умумлаштириш асосида қуйидаги хулоса ва таклифларни илгари суриш мумкин:

1) «далилларга баҳо бериш деганда, суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд ва судьянинг ишдаги барча ҳолатларни синчковлик билан, тўла, ҳар томонлама ва холисона кўриб чиқишга асосланган ҳолда, қонунга амал қилиб, ўзларининг ички ишончлари бўйича ҳар бир далилга ишга алоқадорлиги, аҳамиятлилиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуқтаи назаридан, тўпланган барча далиллар мажмуига эса, ишни ҳал қилиш учун етарлилиги нуқтаи назаридан баҳолашга қаратилган мантиқий фикрлаш фаолияти тушунилади», деган муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган;

2) ЖПК 95-моддаси 1-қисмида судьяни ҳам

белгилаш орқали далилларга баҳо берувчи субъектлар доирасини кенгайтириш асосланган;

3) ЖПК 95-моддаси 1-қисмида ҳар бир далилнинг аҳамиятлилиги нуқтаи назаридан ҳам баҳоланишини белгилаш орқали далилларни баҳолаш мезонларини кенгайтириш исботланган;

4) ЖПК 95-моддаси 1-қисмини «Жиноят иши бўйича тўпланган барча далиллар мажмуи ишни ҳал қилиш учун етарлилиги нуқтаи назаридан баҳоланиши керак», деган норма билан тўлдириш таклиф этилган;

5) айрим далиллар, хусусан эксперт хулосаси илмий асосланганлиги ва процессуал қоидаларга риоя этилганлиги мезонлари бўйича ҳам баҳоланиши асослаб берилган;

6) ЖПК 95-моддаси 1-қисмидаги «қонунга ва ҳуқуқий онга амал қилиб» деган жумлани «қонунга амал қилиб» деган таҳрирда баён этишнинг мақсадга мувофиқлиги асосланган.

REFERENCES

- Jdanova YA.V. Problemi veroyatnogo i dostovernogo v ugovovno-protssessual'nom dokazivaniy i ix vliyanie na prinyatie otdel'nix protssessual' nix resheniy sledovatelem: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Ijevsk, 2004. — S. 7-11.
- Vorob'eva YU.YU. Sovremennye problemi protsessa dokazivaniya v rossiyskom ugovovnom sudoproizvodstve: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk: — Orenburg, 2006. — S. 8. 67^а O'zbekiston Respublikasining Jinoyatprotssessual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan xolati) // 1t11r://1ex.i2 (O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy b)
- "O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protssessual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan xolati) // IMr://1ex.ig (O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi).
- O'zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A. Mirenskiy, A.X. Raxmonkulov, D. Kamalxodjaev, V.V. Kadirova va boshk. - T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.
- Inogomjonova Z.F., Tulaganova G.Z. Jinoyat protsessi muammolari: O'quv qo'llanma. - T.: TDYUI, 2006. - B. 91.
- O'zbekiston Respublikasining jinoyat protsessi: Darslik // B.A. Mirenskiy, A.X. Raxmonkulov, D. Kamalxodjaev, V.V. Kadirova va boshk., - T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. - B. 126-127.
- Jinoyat protsessi: O'quv qo'llanma / D.M. Mirazov, I.E. Xojanazarov, SH.N. Berdiyarov. - T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. - B. 110-112.
- Inogomjonova Z.F., Tulaganova G.Z. Jinoyat protsessi muammolari: O'quv qo'llanma. - T.: TDYUI, 2006. - B. 94.
- Jdanova YA.V Problemi veroyatnogo i dostovernogo v ugovovno-protssessual'nom dokazivaniy i ix vliyanie na prinyatie otdel'nix protssessual' nix resheniy sledovatelem: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. — Ijevsk, 2004. — S. 7-11.
- O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protssessual kodeksi (10.11.2018 yilgacha bulgan xolati) // ITTr://1ex.ig (O'zbekiston Respublikasi Konun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi).
- Ugovovno-protssessual' niy kodeks Respubliki Armeniya ot 1 sentyabrya 1998 goda (Po sostoyaniyu na 30.03.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Ugovovno-protssessual' niy kodeks Respubliki Moldova ot 14 marta 2003 goda (Po sostoyaniyu na 23.03.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Ugovovno-protssessual' niy kodeks Turkmenistana ot 18 aprelya 2009 goda (Po sostoyaniyu na 09.06.2018) // Nlr://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Ugovovniy protssessual' niy kodeks Ukraini ot 13 aprelya 2012 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // Nlr://`aze.zrsh1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Ugovovno-protssessual' niy kodeks Kirgizskoy Respubliki ot 2 fevralya 2017 goda (Po sostoyaniyu na 10.11.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Ugovovno-protssessual' niy kodeks Respubliki Kazaxstan ot 4 iyulya 2014 goda (Po sostoyaniyu na 12.07.2018) // 1t11r://`aze.zr1p1ogt.gi (Baza dannix zakonodatel'stvo stran SNG).
- Shitov M.A. Otsenchnaya deyatel'nost' sledovatelya v protsesse dokazivaniya: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. - Krasnodar, 2003. — S. 6-7.
- Beloxortov I. I. Otsenka dokazatel'stv sudom pervoy instantsii po ugovovnomu delu: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk,- Krasnodar, 2011. — S. 7-8.
- Shitov M.A. Otsenchnaya deyatel'nost' sledovatelya v protsesse dokazivaniya: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk. - Krasnodar, 2003. — S. 7.
- Rudenko A.V. Soderjatel'naya logika dokazivaniya: dialekticheskie i formal'no-logicheskie osnovi: ugovovno protssessual'noe i kriminalisticheskoe issledovanie: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni doktora yuridicheskix nauk. — Krasnodar, 2011. — S. 15-16.
- Jinoyat protsessi (Umumiy kiem): Ma'ruzalar kursi / E.X.Narbutaev. - T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. - B. 53-54.